

DORILARNING INSONGA FOYDASI VA ZARARI

Qosimov Jamoliddin

*Marg'ilon Abu Ali ibn Sino nomidagi
Jamoat salomatligi tibbiyot texnikumi
o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada dori va dorishunoslikning kelib chiqishi, uning insonga foydali va zararli tomonlari taxlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *Apotheca, karbonat angidrid, xo'jalik, ekstrakt, suspenziya, orqa miya.*

Farmakologiya dorishunoslik fani degan ma'noni bildiradi. Dorishunoslik fani dori moddalarning olinishi, ishlab chiqarilishi, odam organizmiga ta'sirini o'rganuvchi fan.

Dorixona (yunoncha-Apotheca-ombor) so'zidan olingan bo'lib, sog'liqni saqlash tizimiga qarashli muassasadir. Dorixonaning asosiy vazifasi aholini va davolash muassasalarini dori moddalari bilan ta'minlashdir.

Dorixonada dori moddalar retseptlarga muvofiq tayyorlanadi. Bundan tashqari dorixonada retseptsiz beriladigan tayyor dorilar ham sotiladi.

Dorixonada bemorlarni davolash jarayonida ishlatiladigan buyumlar, mineral suvlar, bog'lov materiallari, ko'zoynaklar va shu kabilar chakana mollar sifatida sotiladi.

Dorixonalarning ikki turi bo'ladi:

Birinchisi - ochiq turdagi dorixonalar (xo'jalik hisobidagi), bularda vrach yozib bergan retsept orqali beriladigan hamda retseptsiz beriladigan dorilar va tibbiy asboblari, buyumlar sotiladi.

Ikkinchisi- yopiq turdagi dorixona bo'lib, shifoxonada tashkil etiladi va shifoxonada davolanayotgan bemorlarni dori moddalari bilan ta'minlaydi. Bu dorixonalarda shifoxona, davolash maskani shifokorlari buyurtmasi bo'yicha dori tayyorlanadi.

Dori moddalarining quyidagi shakllari bo'ladi:

1. Qattiq dori shakli: kukun, tabletkalar, draje, kapsula, granula.

2. Suyuq dori shakli: damlama, qaynatma, ekstrakt, nastoyka, emulsiya, suspenziya, ampula va flakonlarda chiqadigan suyuq dorilar.

3. Yumshoq dori shakli: malham, shamcha, pasta, liniment.

Dori moddalarning odam organizmiga ta'siri. Dori moddalari odam organizmga quyidagicha ta'sir ko'rsatadi:

1. Mahalliy ta'siri - organizm to'qima yoki a'zosining dori qo'llangan joyiga ta'sir ko'rsatadi.

2. Rezorbtiv ta'siri - dori qon orqali so'rilib organizmga umumiy ta'sir ko'rsatadi.

3. Reflektor ta'siri - qo'llangan dori retseptorlarni qo'zg'atishi orqali ta'sir ko'rsatadi.

4. Nojo'ya ta'siri - qo'llangan dori organizmga foydali ta'siri bilan birga ayrim to'qima va a'zolarga nojo'ya (zararli) ta'sir ko'rsatishi mumkin.

5. Etiotrop ta'siri - qo'llangan dori kasallikni yuzaga keltirgan sababchisiga, ya'ni mikroorganizm, virus, zamburuq va hokazo qo'zg'atuvchilarga qarshi ta'sir ko'rsatadi.

6. Simptomatik ta`siri -qo`llangan dori kasallikning asosiy belgisini bartaraf etishga ta`sir ko`rsatadi Masalan, tana haroratini tushirish, tirishishni yo`qotish, ich ketishini to`xtatish, yurak faoliyatini yaxshilash va hokazo.

Dori moddalarini odam organizmiga yuborish yo`llari. Dorilar odam organizmiga ikki xil yo`l bilan yuboriladi.

1. Enteral yo`l. Dorini til ostiga qo`yish, og`iz orqali ichish, zond orqali oshqozon va o`n ikki barmoqli ichakka yuborish, to`g`ri ichakka klizma orqali yuborish.

2. Parenteral yo`l. Dorini nafas orqali (hidlash, ingalyatsiya), teriga surtish, shilliq qavatlarga surtish va tomizish (burunga, tomoqqa, ko`zga, quloqqa va hokazo), bo`shliqlar (bo`g`imlar bo`shlig`i, gaymor bo`shlig`i, plevra bo`shlig`i, qorin bo`shlig`i) ga, teri orasiga, teri ostiga, muskul orasiga, vena tomiriga, orqa miya kanaliga yuborish.

Dorilarning zaharliligi darajasi bo`yicha bo`linishi.

Dori moddalari odam organizmiga nisbatan zaharlilik darajasi bo`yicha 2 guruhga bo`linadi.

“A” guruhga zaharli dori moddalari kiradi. Bu dorilar dorixonaning “A” shkafida yoki seyfa qulflangan holda saqlanadi. Ular muhrlangan retsept orqali beriladi. Retseptda davolovchi shifokorning va bosh shifokorning imzolari bo`lishi shart.

“B” guruhga kuchli ta`sir etuvchi dorilar kiradi. Ular dorixonaning “B” shkafida qulflangan holda saqlanadi. Davolovchi shifokorning imzosi va muhr qo`yilgan retsept orqali beriladi.

Dorilarni saqlash qoidalari. Dorixonada yog`ochdan maxsus yasalgan yashiklar va shkaflar bo`lib, ularning har birida alohida turdagi dorilar saqlanadi. Dorilar saqlanadigan xonaning havo harorati doimo bir xilda, 16-18 C bo`lishi kerak. Havo namligi 40-60 foizdan oshmasligi lozim. Quyosh nuri tushmasligi kerak. Dorixonada sanitariya-gigiyena qoidalari va talablari bajarilishi shart.

Ayrim kasalliklarda qo`llanadigan dorilar:

Isitmani tushuradigan va og`riqsizlantiradigan dorilar.

- analgin (baralgin)-tabletk 0,5 ichishga, ampula -50%- 1-2 ml muskul orasiga, venaga;
- paratsetamol - kukun, tabletk 0,2-0,5 ichishga, sirop 60 ml 1 choy qoshiqda ichishga;
- brufen, indometatsin, voltaren, melbek, sinepar - tabletk.

Yurak kasalliklarida:

- Digitoksin - tabletk 0,0001 ichishga;
- Digoksin - tabletk 0,00025 ichishga, ampula 0,025% - 1 ml vena tomiriga;
- Strofantin K - ampula 0,05 % - 1 ml vena tomiriga;
- Korglikon - ampula 0,06 % - 1 ml vena tomiriga;
- Valokardin, karvalol – 20-25 tomchi;
- validol, nitroglitserin tabletk, til ostiga;
- interkordin tabletk;
- adonizid – 20 tomchi;
- Mildranat – ampula, kapsula;

Gipertoniya kasalligida qo`llanadigan dorilar:

- Raunatin - tabletk 0,02 ichishga;

- Enam, enap - tabletka - 0,25 - 0,5 ichishga;
- Adelfan-tabletka - 0,02 ichishga;
- Konkor – S - 1 tabletka;
- Teveten – 1 kapsula, ertalab;
- Dibazol - tabletka - 0,02 ichishga, ampula 1 %li - 1-5 ml muskul orasiga, vena tomiriga;
- Klofelin - tabletka - 0,00075 - 0,0015 ichishga;
- Elanoprill 0,5 – 1 tabletka 2 marta ichishga;
- Atenalol – 0,05 -0,1 x 2 marta.

Arterial qon boismi pasaygan (gipotoniya) da:

- Mezaton – 0,5 – 1ml teri ostiga;
- Adrenalin, noradrenalin;
- Dofamin – 5 ml vena tomirida;
- Kofein, kordiamin, kamfora.

Mikroblarga qarshi qo`llanadigan dorilar.

- Antibiotiklar;
- Sulfonilamidlar;
- Antiseptik va dezinfeksiyalovchi moddalar.

Antibiotiklar mikroorganizmlarga qarshi ta`sir doirasi bo`yicha 5 guruhga bo`linadi:

Gramm musbat mikroorganizmlarga ta`sir etuvchi antibiotiklar:

- ampitsillin - 500 mg muskul orasiga;
- ampioks - kapsula - 0,25 ichishga;
- eritromitsin - kapsula, tabletka-0,1-0,5 ichishga, flakon-0,5 muskul orasiga, malham-10,0-15,0-30,0 teriga surtishga;
- oksatsillin - flakon - 0,5 muskul orasiga;
- oleandomitsin - tabletka - 0,1-0,2 ichishga.

Bu guruhdagi antibiotiklar quyidagi kasalliklarda qo`llanadi: angina, zotiljam, revmatizm, sepsis, saramas, qoqshol, kuydirgi, so`zak, meningit, yuqumli, ko`z kasalliklari (kon`yuktivit), buyrak, o`t pufagi, yallig`lanish kasalliklari va hokazo.

Gramm manfiy mikroorganizmlarga ta`sir etuvchi antibiotiklar:

- polimiksin - 0,5 tab. ichishga, flakon 0,5 muskul orasiga, malham 30,0 gramm surtishga.

Bu dori enterokolit, kolit, dizenteriya, yiringli yara.

Ta`sir doirasi keng antibiotiklar:

- tetratsiklin draje, tabletka - 0,1- 0,25 ichishga, malham 10,0g surtishga;
- levomitsetin - tabletka - 0,5 ichishga, flakon 1,0 g muskul orasiga;
- gentamitsin - ampula 4-8 %-1-2 ml muskul orasiga vena tomiriga;
- kanamitsin - flakonda - 1,0 gramm muskul orasiga;
- rifampitsin - tabletka 0,15 ichishga, flakon 0,3 muskul orasiga, vena tomiriga.

Bu antibiotiklar qorin tifi, dizenteriya, sepsis, zotiljam, peritonit, brutsellyoz, tulyaremiya, sil, gonoreya va boshqalarda qo`llanadi.

O`tkir zaharli, asosan sirtga qo`llaniladigan antibiotiklar.

- neomitsin - tabletka - 0,1 - 0,25 ichishga, flakon 0,5 muskul orasiga, malham 10,0 surtishga;

- monomitsin - tabletka - 0,25 ichishga, flakon 0,25 - 0,5 muskul orasiga;

Bu antibiotiklar bakterial va amyobali dizenteriya, teri leishmaniozida, og'ir sepsis, peritonitda va boshqalarda qo'llanadi.

Zamburug (mikoz) larga qarshi ta'sir etuvchi dorilar:

- nistatin - tabletka - 0,25-0,5 ichishga, shamcha 0,25 qinga qo'yishga, malham 15,0-30,0 surtishga;

- nitrofungin - flakon 25 ml surtishga;

- grizeofulvin - tabletka - 0,125 ichishga;

- metrogil - flakon 200-400 ml vena tomiriga, tabletka 20 dona ichishga;

- ginidazol - tabletka 10 dona ichishga, flakon - 500 ml vena tomiriga.

Bu dorilar terining zamburug'li kasalliklari (trixoftiya, mikrosporiya) da, dezbakteryoz, kandidoz va hokazolarda qo'llanadi.

Ichak kasalliklarida qo'llanadigan dorilar:

- levomitstin – tabletka, flakon;

- furazolidon – tabletka;

- digestal, mezim, panzinorm, omez – tabletka, kapsula.

Antiseptik va dezinfeksiyalovchi moddalar.

-xloramin - kukun-0,25-0,5 % eritma sirtga, qo'lni dezinfeksiyasi uchun, gripp tarqalgan davrda 4 qavatli dokani namlab, eshiklar dastasiga bog'lab qo'yiladi.1,5-2 % eritmasi yiringli yaralarni yuvish uchun;

- yodning spirtli eritmasi flakonda 5-10 % - 5 - 10 ml jarohat atrofiga surtiladi;

- borat kislota - 3 % eritmasi jarohatni yuvish, tomoqni chayqash uchun;

- vodorod peroksid - 3 % eritmasi yiringli jarohatni yuvish uchun;

- kaliy permanganat - 1:1000 nisbatdagi och pushti rangli eritmasi jarohatni yuvish, zaharlanganda me`dani yuvish uchun;

- protorgol - 1-3 % - 10 ml eritma burunga tomizish, tomoqqa surtish uchun;

-furatsilin - 1:5000 nisbatdagi eritma jarohatni yuvish, tomoqni chayish uchun, (tabletka 0,1-200 ml qaynagan suvda eritiladi). - brilliant yashili - 1-2 % spirtli eritmasi 10 ml flakonda jarohat atrofiga, yiringli yaraga, suvchechak toshmasiga surtish uchun;

- metilin ko`ki - 1-3 % - spirtli eritmasi og`iz shilliq qavatidagi yaralar (yarali aftoz stomatit) kasalligida surtish uchun qo'llanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Odam anatomiyasi. E.Qodirov. Toshkent-2003.
2. Xirurgiya. A.J.Hamrayev. Toshkent-2002.
3. Xirurgiya va reanimatsiya asoslari. A.J. Hamrayev. Toshkent-2002.
4. Bolalar kasalliklari. A.N.Buraya. Toshkent-1988.